

ЕКОНОМІЧНА ТА СТРАТЕГІЧНА СТІЙКІСТЬ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Постановка проблеми. Складні ринкові умови господарювання, зміни в техніці та технологіях вимагають від сучасних менеджерів аграрної сфери всіх рівнів управління нових знань і навичок. Життєва необхідність у використанні стратегічного управління як одного з найефективніших і найпрогресивніших засобів управління організацією спонукається розвитком ринкових відносин, позитивними зрушеннями в економіці України, зростаючою конкуренцією на аграрному ринку.

В Україні теорія та практика стратегічного управління аграрними підприємствами ще не досягли належного рівня. Вітчизняним підприємствам важко застосувати стратегічне управління через особливості господарювання, брак коштів для впровадження інноваційних проектів, не зовсім цивілізовані форми конкурентної боротьби.

Ефективне управління вимагає від керівників аналітичного, стратегічного мислення, вміння завчасно передбачати результати прийнятих стратегічних рішень. Це дозволить підприємству набути та підтримувати тривалий час конкурентоспроможність продукції та власну стратегічну стійкість.

Аналіз останніх публікацій. У сучасній економічній літературі питанню довгострокової стійкості підприємств приділяється мало уваги. Серед науковців, які працюють над питанням стратегічної стійкості підприємств, можна виділити: Бараненко С.П., Кучерявого А.В., Ляснікова Н.В., Шеметова В.В. та інших.

В той же час деякі аспекти проблеми, які стосуються специфіки аграрної галузі та поняття стратегічної стійкості аграрних підприємств, ще недостатньо досліджені.

Метою дослідження є конкретизація змісту категорії стратегічної стійкості сільськогосподарського підприємства як основи його розвитку в конкурентному ринковому середовищі, важливої характеристики його ділової активності та стабільності у довготривалому періоді часу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Підприємство в процесі виробничо-господарської діяльності постійно взаємодіє з постачальниками, споживачами та конкурентами. Останні, зважаючи на власні цілі, намагаються зміцнити свої позиції на ринку, послаблюючи таким чином позиції інших підприємств.

Природно, що в таких умовах їх діяльність неможливо захистити від небажаних впливів. Виникає необхідність мінімізації негативних впливів зовнішнього середовища, а також формування здатності швидко ліквідувати різноманітні загрози або пристосуватися до нових умов, які можуть мати негативні наслідки для діяльності підприємства. Методи вирішення даних проблем є основою економічної безпеки підприємства. Зміст даного поняття включає в себе систему заходів забезпечення конкурентоспроможності та економічної стабільності (економічної стійкості) [2].

Згідно з теорією систем "під впливом зовнішніх та внутрішніх чинників система вважається стійкою, якщо її параметри не перевищують встановлених меж, тобто критичного значення і забезпечують можливість реагування на впливи, які компенсуються у визначених межах". Цю ідею можна зустріти в трактуванні поняття "стійкість" щодо підприємства: "це здатність підприємства підтримувати траєкторію свого розвитку поблизу певної оптимальної (планової) траєкторії в умовах постійних зовнішніх і внутрішніх збурюючих впливів".

На думку С.П. Бараненко та В.В. Шеметова, "стійкість економіки відображає міцність та надійність її елементів, вертикальних, горизонтальних та інших зв'язків всередині системи, здатність протистояти внутрішнім і зовнішнім збуренням. Але якщо

економіка не розвивається, то в неї різко скорочуються можливості виживання, здатність до протистояння та адаптації до внутрішніх і зовнішніх загроз. Таким чином, стійкість і розвиток – найважливіші характеристики економіки як єдиної системи” [1]. Ідея цього визначення стійкості полягає в необхідності розширеного відтворення, яке створює ресурси для протистояння несприятливим впливам зовнішнього середовища, а також модернізації та адаптації (розвитку) системи згідно з тенденціями зовнішнього середовища.

Стійкість відображає міцність і надійність елементів виробничої системи, її вертикальних та горизонтальних зв'язків, здатних зберігати свої основні функціональні параметри при зміні зовнішніх і внутрішніх умов. Виробнича система повинна безперервно розвиватися для того, щоб бути стійкою. Якщо система не розвивається, не збільшує свій економічний потенціал, то її здатність ефективної адаптації до мінливих ринкових умов знижується. Економічна стійкість підприємства передбачає його стабільне фінансове становище, комерційних успіхів, наявність кваліфікованих кадрів, юридичних норм виробництва і таку організацію виробничих відносин, за яких забезпечується стабільність функціонування підприємства, прогресивність науково-технічного та соціального розвитку [1].

Стійкість виробництва – це перехід системи від одного якісного стану до іншого на основі економічного росту із збереженням нею основних властивостей і здатності виконувати поставлені завдання та цілі. З урахуванням цього, стійкість аграрного виробництва – це здатність системи здійснювати розширене відтворення, нарощувати природний потенціал і зберігати стійкий розвиток за будь-яких збурень зовнішнього та внутрішнього середовища для задоволення протягом тривалого періоду життєвих потреб.

На думку Т.Н. Мизнікової, "економічна стійкість підприємства – це володіння системою чинників виробничого, фінансового та соціального характеру, здатною незалежно від зовнішніх впливів і внутрішнього стану підприємства за рахунок взаємної оптимізації внутрішньої структури і внутрішніх зв'язків забезпечувати стійку фінансову та виробничо-технологічну активність з метою задоволення суспільних і соціальних потреб як колективу даного підприємства, так і суспільства в цілому” [3].

Залежно від тривалості періоду збереження початкового рівня економічну стійкість аграрного підприємства можна розглядати як:

- ретроспективну, тобто економічну стійкість, сформовану в минулий період;
- поточну – сформовану в поточному аналізованому періоді;
- прогнозовану – економічну стійкість аграрного підприємства, яка розраховується і формується з допомогою техніко-виробничих та управлінських рішень на короткострокову перспективу;
- стратегічну – економічну стійкість, яка розраховується при довгостроковому плануванні, здатну забезпечити не тільки стабільне існування, але й подальший розвиток [3].

С.П. Бараненко та В.В. Шеметов розуміють стратегічну стійкість підприємства як результат реалізації його здатності створювати, розвивати та зберігати тривалий час конкурентні переваги на ринку покупця в умовах прискореного науково-технічного та технологічного прогресу на фоні зростаючих проблем з природними ресурсами та антропогенним впливом на екологію [1].

У зв'язку з особливостями сільськогосподарського виробництва забезпечення стратегічної стійкості аграрних підприємств вимагає специфічних заходів її забезпечення.

Аграрні підприємства працюють в умовах постійного ризику і невизначеності, спричинених тісним зв'язком економічного процесу відтворення з природними процесами (природно-кліматичні умови, сезонність виробництва та тривалий виробничий цикл).

Всі заходи забезпечення стратегічної стійкості аграрних підприємств можна поділити на дві групи:

- 1) заходи, спрямовані на зміцнення внутрішнього середовища;

2) заходи, спрямовані на зміцнення зовнішнього середовища.

Заходи зміцнення внутрішнього середовища можна поділити на три підгрупи:

1) *організаційно-економічні* – інтенсифікація виробництва, оптимізація виробничої структури, оптимізація розміру підприємства, високоефективне використання ресурсів тощо;

2) *виробничо-технологічні* – застосування ресурсо- та праце-ощадних технологій, підвищення якості продукції, застосування високопродуктивної та економічної техніки і повне використання її ресурсного потенціалу, суворе дотримання технологічної та виробничої дисципліни тощо;

3) *загально-організаційні* – менеджмент, система маркетингу, інформаційне забезпечення, моніторинг результатів господарської діяльності тощо.

Заходи посилення позицій підприємства в зовнішньому середовищі спрямовані на одержання додаткових конкурентних переваг, зменшення ризиків, покращення відносин з партнерами.

До основних заходів зміцнення позицій підприємства в зовнішньому середовищі можна віднести: мінімізацію рівня ризиків у господарській діяльності; розподіл ризиків; широке використання засобів системи маркетингу; співробітництво і кооперація з партнерами тощо [5].

Процес втрати стратегічної стійкості у сільськогосподарських підприємств може суттєво відрізнятись, проте, як зазначає В.В. Шеметов, умовно його можна поділити на два сценарії:

1) Поступове наростання відхилень показників підприємства від оптимальних значень (збільшення оборотності, зниження прибутковості, збільшення заборгованості, зменшення ліквідності). Процес починається поступово і непомітно, але якщо йому не протистояти, він все більше і більше прискорюється, поки не настане стійкий, невідвладний управлінню дисбаланс у діяльності підприємства.

2) Шоковий стан, пов'язаний із втратою значної частини активів, динамічними перехідними процесами (приватизація), зміною форми власності, організаційно-правової форми тощо. Втрати можуть бути настільки значними і стрімкими, що підприємство вже нічого не може зробити для збереження свого бізнесу.

Серед стратегічних помилок, які призводять до втрати стійкості підприємства, можна виділити такі:

1) Неадекватно сформульовані цілі, тобто невідповідність стратегічних цілей підприємства реальним ринковим умовам.

2) Невідповідність стратегічних цілей підприємства доступним йому ресурсам.

3) Помилки під час розробки стратегії і тактики підприємства або неточність реалізації навіть правильно сформульованих стратегії і тактики.

4) Підміна офіційно оголошених цілей його розвитку (цілей власників / акціонерів) власними цілями вищого менеджменту. Крім того, можлива ситуація, коли сам власник, офіційно декларуючи довгострокову стратегію розвитку підприємства, насправді налаштований на короткочасне володіння підприємством з метою перепродажу деяких ключових ресурсів підприємства або інтенсивної їх експлуатації, тобто з підприємства "витискується" все можливе, а потім воно продається за залишковою вартістю. Недобросовісне управління підприємством призводить до того, що воно втрачає стійкість і потрапляє в критичну ситуацію не через об'єктивні економічні причини, а тільки з вини власника або менеджменту підприємства.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, стратегічна стійкість підприємства – це володіння системою чинників виробничого, фінансового та соціального характеру, здатною незалежно від зовнішніх впливів і внутрішнього стану підприємства за рахунок взаємної оптимізації внутрішньої структури та зовнішніх зв'язків створювати, розвивати та зберігати тривалий час конкурентні переваги на ринку в умовах

прискореного науково-технічного та технологічного прогресу з метою задоволення суспільних і соціальних потреб як колективу даного підприємства, так і суспільства в цілому.

Стратегічна стійкість є важливою характеристикою економічної стійкості у довгостроковому періоді, яка разом із конкурентоспроможністю формують економічну безпеку підприємства, головною метою якої є захист діяльності підприємств від негативних впливів зовнішнього середовища, а також швидка ліквідація різноманітних загроз і пристосування до нових умов.

Очевидно, що проблема забезпечення стратегічної стійкості потребує подальшого, більш детального вивчення.

Анотація.

У статті розглянуто складові економічної безпеки підприємства і місце в ній стратегічної стійкості. Визначено зміст поняття стратегічної стійкості, чинники та особливості її забезпечення в аграрній сфері. Проаналізовано основні причини та процес втрати стратегічної стійкості аграрними підприємствами.

Ключові слова: аграрне підприємство, економічна безпека, економічна стійкість, стратегічна стійкість, сільські території.

Аннотация

В статье рассмотрены составляющие экономической безопасности предприятия и место в ней стратегической стойкости. Определено содержание понятия стратегической стойкости, факторы и особенности ее обеспечения в аграрной сфере. Проанализированы основные причины и процесс потери стратегической стойкости аграрными предприятиями.

Ключевые слова: аграрное предприятие, экономическая безопасность, экономическая стойкость, стратегическая стойкость, сельские территории.

Summary

In the article the constituents of economic security of enterprise and place are considered in her strategic firmness. Maintenance of concept of strategic firmness, factors and features of her providing, is certain in an agrarian sphere. Principal reasons and process of loss of strategic firmness are analysed by agrarian enterprises.

Keywords: agrarian enterprise, economic security, economic firmness, strategic firmness, rural territories.

Список використаних джерел:

1. Бараненко С.П., Шеметов В.В. Стратегическая устойчивость предприятия. –М.: Центрполиграф, 2004. – 285 с.
2. Кульбака Н.А. Сущность и факторы экономической устойчивости предприятия // www.Masters.donntu.edu.ua.

3. Мызникова Т.Н. Факторы формирования экономической устойчивости агропредприятия // www.lib.csu.ru.
4. Шпак М.М. Передумови та причини втрати стратегічної стійкості сільськогосподарськими підприємствами України // Вісник Білоцерківського державного аграрного університету: Зб. наук. праць. Вип. 49. – Біла Церква, 2007. – С. 59-63.
5. Шпак М.М. Чинники формування стратегічної стійкості сільськогосподарських підприємств // Актуальні проблеми економіки. – 2008. - № 3. – С. 122-128.